

Národní identita v české literatuře

Hana Marešová

Národní identitu lze definovat jako pozitivní vztah jedince k jeho národu, tedy komunitě, do které se narodil. Z hlediska sociálních věd je národ konstruktem. Kulturní komunita stojí primárně zejména na sdíleném jazyku a také na společné historii a kultuře – za příslušníky národa jsou považováni všichni jedinci, kteří hovoří stejným jazykem, sdílejí stejnou historii a kulturu.

V průběhu historického vývoje společnosti se pocit národní identity, nebo naopak evropské identity odráží v historickém vývoji české literatury. Mezi symboly národní identity objevující se v literatuře patří zejména: národní hymny, národní symboly (např. lípa, hora Říp, řeka Vltava atd.), oslavné reminiscence na české dějiny, které napomáhají identifikaci s českým národem a také charakteristické rysy Čechů (v pozitivním, oslavném nebo kritickém (satirickém) smyslu).

K historickému vývoji chápání identity

V kulturně-historickém vývoji českých zemí je češství a český jazyk spojen také s protestantskou náboženskou tradicí v protikladu k latinskému katolicismu/německému jazyku habsburské dynastie (která vládla českým zemím s přestávkami od roku 1306 a nepřetržitě od roku 1526 do roku 1918). Tento boj českých protestantů proti vládnoucí dynastii a latinskému katolicismu vyústil v několik vln náboženské emigrace, zejména do Německa nebo Polska, kde zůstali po několik staletí (jejich reemigrace (návrat do vlasti) byla umožněna až po vzniku Československé republiky v roce 1918 (T. G. Masaryk). V emigraci vytvářeli jazykové enklávy, kde si po tři staletí udržovali český jazyk a českou kulturu (v některých enklávách se česky mluví dodnes – např. v Polsku). Nejznámějším náboženským emigrantem byl Jan Amos Komenský, označovaný za učitele národů, autora didaktiky, velkého českého slovníku nebo skladby Labyrint světa a ráj srdce, encyklopedie Orbis pictus aj.

Národní identifikace v českých zemích v podstatě vyvrcholila v době národního obrození (1848) a po první světové válce vznikem samostatného československého státu v roce 1918.

Poté se literární díla primárně nezabývají otázkou české identity (ta byla zpečetěna již tímto politickým aktem), ale zaměřují se spíše na vykreslení typických rysů české povahy v různých etapách českých dějin (dvě světové války, éra socialistického zřízení, okupace Československa v roce 1968, období normalizace, sametová revoluce v roce 1989). Po sametové revoluci dochází ke sblížení s evropským prostorem a k rozostření chápání české a evropské identity.

Nejstarší památky reflektující příslušnost k českému národu

K nejstarším památkám patří **duchovní píseň** *Hospodine, pomiluj ny* z 10. století, česky psaná duchovní píseň se staroslověnskými výpůjčkami. Měla funkci hymny (i když čeština ještě nebyla úředním jazykem země) a zpívala se při korunovacích. Funkci hymny měla také duchovní píseň *Svatý Václave* z 12. století, která se hraje dodnes (např. při pohřbu Václava Havla).

Pocit národní sounáležitosti pomáhaly dotvářet v české společnosti zejména **kroniky**, ačkoliv ty nejstarší nebyly ještě psané česky – např. *Kosmova kronika* z 12. století je psána latinsky a mapuje české dějiny od nejstarších dob. Sloužila především zájmům přemyslovské dynastie, která se snažila sjednotit český stát. Byly zaznamenány české pověsti z pohanských dob (včetně jmen bájných českých panovníků). Zároveň představuje počátek české historiografie, vycházejí z ní všechny staročeské kroniky. *Dalimilova kronika* (Kronika tak řečeného Dalimila) ze 14. století je pak první česky psanou veršovanou kronikou zpracovávající české dějiny.

V 15. století, zejména v době husitských bojů, je opět na vzestupu duchovní píseň, zejména píseň *Ktož sú Boží bojovníci* byla velmi silnou husitskou písní, plnila funkci hymny, a husité ji často zpívali v bitvách, traduje se, že pokud ji zaslechli bojovníci na druhé straně, někteří z nich utekli ještě před začátkem boje (např. v bitvě u Domažlic).

Pocity češství a hrdosti na český jazyk posilovala rovněž doba éry Jednoty bratrské, přičemž k nejdůležitějším počínům patří první kompletní biblický text přeložený do češtiny z původních jazyků – **Bible kralická** (1579–1593). Představovala symbol českého protestantismu a vymezovala se proti latinskému a německému katolicismu, který představovali především Habsburkové. Vyznačovala se vysokým literárním stylem a oceňovali ji i jezuité.

Vznik národního obrození

V 17. a 18. století došlo k velkému a rozhodujícímu střetu mezi českými protestanty a katolickou vládnoucí dynastií. Úpadek češtiny po bitvě na Bílé hoře (1621) v důsledku porážky českých protestantských stavů mj. způsobil, že česká literatura v té době téměř neexistovala, udržovala se ústní lidová slovesnost, jarmareční písně či loutkové divadlo na ulicích. Tento neutěšený stav vyústil v touhu po obrodě českého jazyka a české tvorby. Objevila se nová generace spisovatelů, která obnovovala českou literární tvorbu. Češtině se používá jako dorozumívací jazyk, vznikají české gramatiky (J. Dobrovský), české slovníky (J. Jungmann), píše se česká historie (F. Palacký, P. J. Šafařík), hraje se české divadlo (J. K. Tyl), sbírá se český a slovanský folklor (K. J. Erben), české pohádky (B. Němcová), vzniká česká publicistika (K. H. Borovský). Prosazuje se myšlenka slovanské vzájemnosti připomínající společné dějiny Slovanů. V rámci hry J. K. Tyla *Fidlovačka aneb žádný hněv a žádná rvačka* zaznívá poprvé píseň *Kde domov můj* (F. Škroup), která se později stává státní hymnou českých zemí.

Významným symbolem češství a posilou národní hrdosti se pak stává nově postavené Národní divadlo, které bylo otevřeno v roce 1881 a po požáru znovu postaveno v roce 1883. Na zahájení byla uvedena opera *Libuše* od Bedřicha Smetany, která se stala symbolem boje Čechů proti okupantům, což se objevuje v *Libušině proroctví*, a také oslavou husitů a Jiřího z Poděbrad jakožto symbolů boje Čechů proti cizákům.

Ideje Evropanství

Doba národního obrození vnesla do literatury i politiky myšlenky o slovanské vzájemnosti, byla zdůrazňována společná historie Slovanů a rovněž příslušnost slovanských národů do širšího evropského kontextu. Střetávaly se tak dva proudy – národovecký, bazírující na všem českém, a naopak kosmopolitní, zdůrazňující společnou historii evropských a slovanských národů. K nejvýznamnějším zastáncům národního proudu patřil Svatopluk Čech, patřící do literární skupiny *Ruchovci*, v jehož literatuře – např. *Husita na Baltu* jsou zdůrazňovány vzpomínky na slavnou minulost českého národa. Zároveň si však zachovává i satirický pohled na český národ, přičemž ve svých dílech o pražském měšťanovi, panu Broučkovi, zesměšňuje typické české neřesti – malost, podlost, vychytralost a bezcharakternost. Podobně nachází inspiraci v českých dějinách, zejména v husitství (např. dílo *Psohlavci, Proti všem* ad.) a době národního obrození (např. dílo *F. L. Věk*). Naproti tomu literární skupina *Lumírovci*, a zde zejména Jaroslav Vrchlický, patřili k zastáncům evropského proudu a inspirovali se románskými literaturami, Vrchlický ve svém díle *Zlomky epejeje* odkazuje na průřez dějinami lidstva, nikoliv jen českého národa.

Závěr

V průběhu historického vývoje se v české literatuře setkáváme s literárními díly, které reprezentují pocit národní identity (prostřednictvím národních symbolů či významných událostí v české historii), které plní úlohu hymny nebo symbolické písně, jež pomáhají udržovat jednotu národa ve významných okamžicích, či oslavu českých dějin jako symbol českého národa nebo jeho slovanských historických kořenů. Pro 19. a 20. století je typický zejména zesilující satirický pohled popisující negativní rysy české povahy. Myšlenka evropské sounáležitosti se v literatuře objevuje spíše v podobě historických reminiscencí společného evropského vývoje, nezanechává v české literatuře větší stopu ve srovnání s podporou češství a české historie.

Literatura

- 1) Hrabák, J. *Dějiny české literatury 1*, Praha 1959
- 2) Vodička, F. *Dějiny české literatury 2*, Praha 1960
- 3) Pohorský, M. *Dějiny české literatury 3*, Praha 1961